MONUMENTEN INVENTARISATIE PROJECT

Ten geleide

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is een landelijk opgezet project met het doel om in betrekkelijk korte tijd - 5 jaar - een inventarisatie te verkrijgen van bouwkunst en stedebouw uit de periode 1850-1940. De uitvoering van het project wordt verzorgd door de provincies. In Gelderland heeft de provincie de Stichting MIP-Gelderland opgericht, die belast is met de uitvoering van het project.

In Gelderland wordt het MIP uitgevoerd conform de Gelderse streekplanindeling: Midden-Gelderland, Oost-Gelderland, Veluwe en Rivierenland. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt per gemeente geïnventariseerd.

Het eindprodukt, waarover de gemeenten de beschikking krijgen, bestaat uit 3 rapporten, te weten een regiobeschrijving, een gemeentebeschrijving en een inventarisatierapport.

In de regiobeschrijving wordt op hoofdlijnen een schets gegeven van ontwikkelingen die bepalend zijn geweest voor de ruimtelijke kwaliteit, i.c. bouwkundige en stedebouwkundige karakteristieken, uit de periode 1850-1940 in het inventarisatiegebied. Het betreft veelal ontwikkelingen en karakteristieken die behalve van lokaal belang ook een boven-lokaal belang vertegenwoordigen.

In de gemeentebeschrijving, die kan worden beschouwd als een verfijning die betrekking heeft op een deel van het grondgebied van de regiobeschrijving, worden op beknopte wijze de voornaamste historisch-geografische, sociaal-economische, bouwkundige en stedebouwkundige ontwikkelingen uit de periode 1850-1940 weergegeven.
In dit verband dient hoofdstuk 4.5. *Karakterisering geïnventariseerde bebouwing* afzonderlijk te worden genoemd. Het betreft een hoofdstuk dat als "schakel" fungeert tussen het beschrijvende en het inventarisatiegedeelte, te weten het inventarisatierapport.

Het inventarisatierapport voorziet in een beknopte weergave per gemeente van de gebouwde omgeving uit de periode 1850-1940 in de vorm van objecten en complexen op basis van de uitgewerkte MIP-formulieren.

Hoewel de 3 rapporten afzonderlijk kunnen worden gelezen, verdient het aanbeveling het inventarisatiegedeelte niet los te zien van het beschrijvende gedeelte en omgekeerd.

GEMEENTEBESCHRIJVING

GEMEENTE HEUMEN

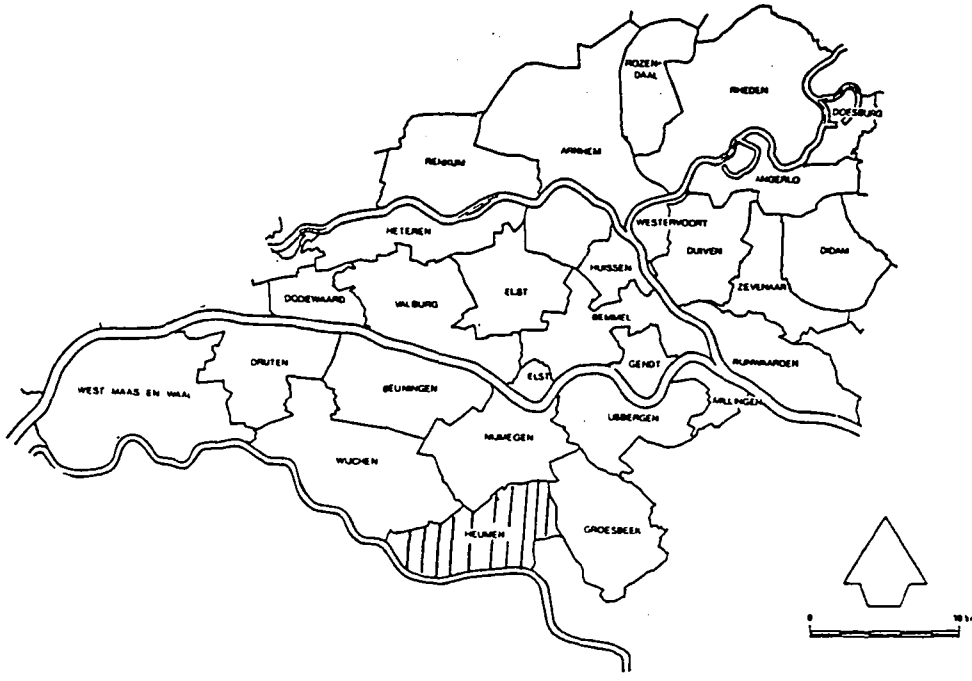

INHOUDSOPGAVE

Blz.

1. INLEIDING 3

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK 5

3. INFRASTRUCTUUR 7

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR 9

4.1. Algemeen

4.2. Functionele ontwikkelingen
- periode 1800-1850
- periode 1850-1900
- periode 1900-1940

4.3. Stedebouwkundige structuur:
- Malden
- Heumen
- Overasselt
- Nederasselt
- Molenhoek
- Verspreide bebouwing

4.4. Ontwikkelingen na 1940

4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Heumen 1850-1940

4.7. Bijzondere gebieden

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN, KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR 17

1. **INLEIDING**

De gemeente Heumen is gelegen in het zuidoostelijk deel van het inventarisatiegebied Midden-Gelderland en heeft een oppervlakte van 4.150 hectare. In 1815 zijn Nederasselt en Overasselt samengevoegd tot de gemeente Overasselt. Heumen en Malden vormen vanaf 1851 de gemeente Heumen. De gemeente Heumen bestaat sinds de gemeentelijke herindeling van 1980 uit de hoofdkern Malden, alsmede de kernen Heumen, Overasselt, Nederasselt en Molenhoek.
De gemeente Heumen grenst aan de gemeenten Wychen, Nijmegen en Groesbeek en aan de provincies Limburg en Noord-Brabant.
De landbouw is tot aan de Tweede Wereldoorlog het economisch zwaartepunt gebleven. De voornaamste veranderingen in de periode 1850-1940 speelden zich af op infrastructureel gebied (aanleg Maas-Waal-Kanaal; aanleg rijksweg Nijmegen-Den Bosch; bouw Graafsebrug).
Op 1 januari 1989 telde de gemeente Heumen 13.575 inwoners.

Afbeelding 1
Gemeente Overasselt omstreeks 1867

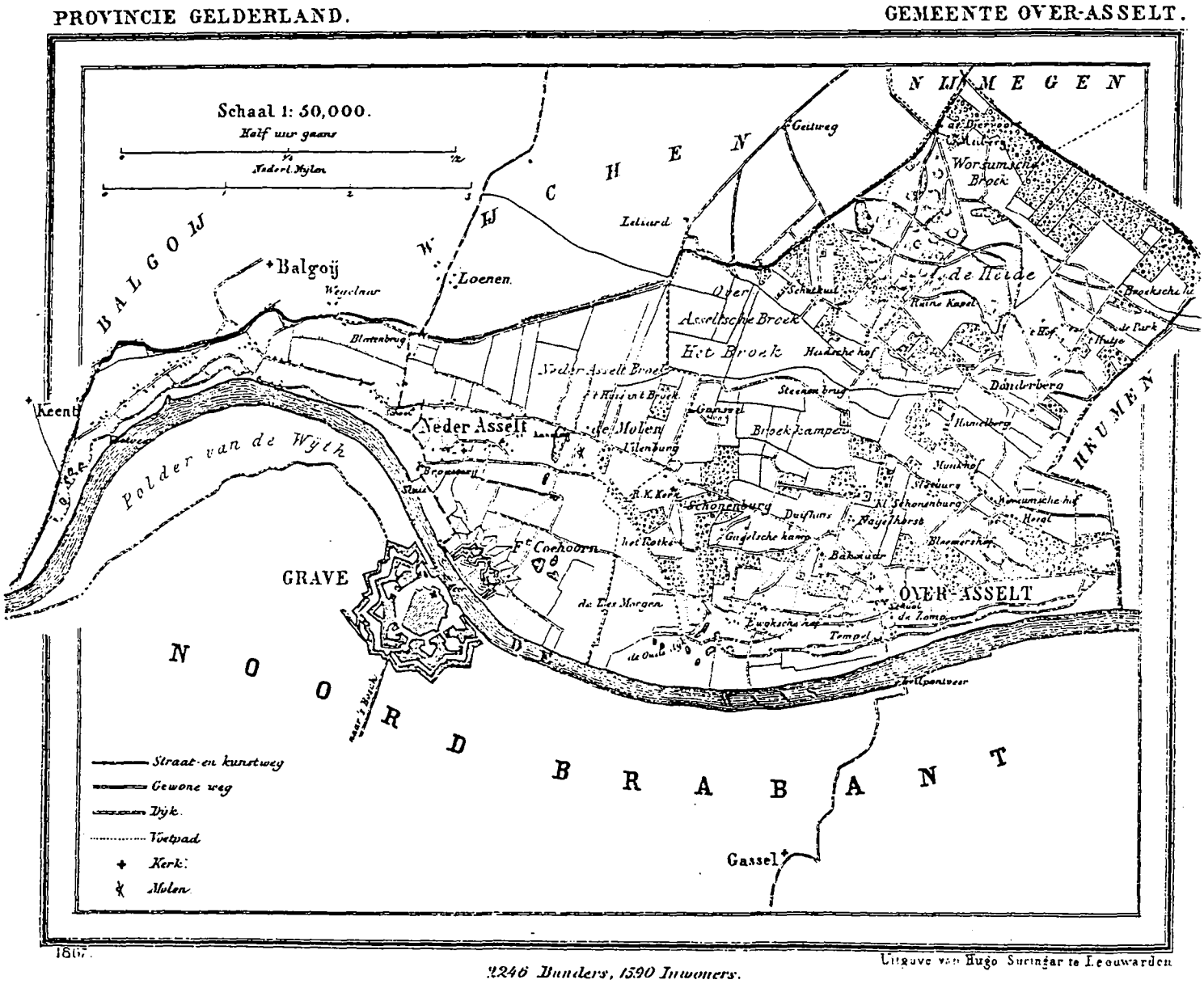

Afbeelding 1a
Gemeente Heumen omstreeks 1867

PROVINCIE GELDERLAND. GEMEENTE HEUMEN.

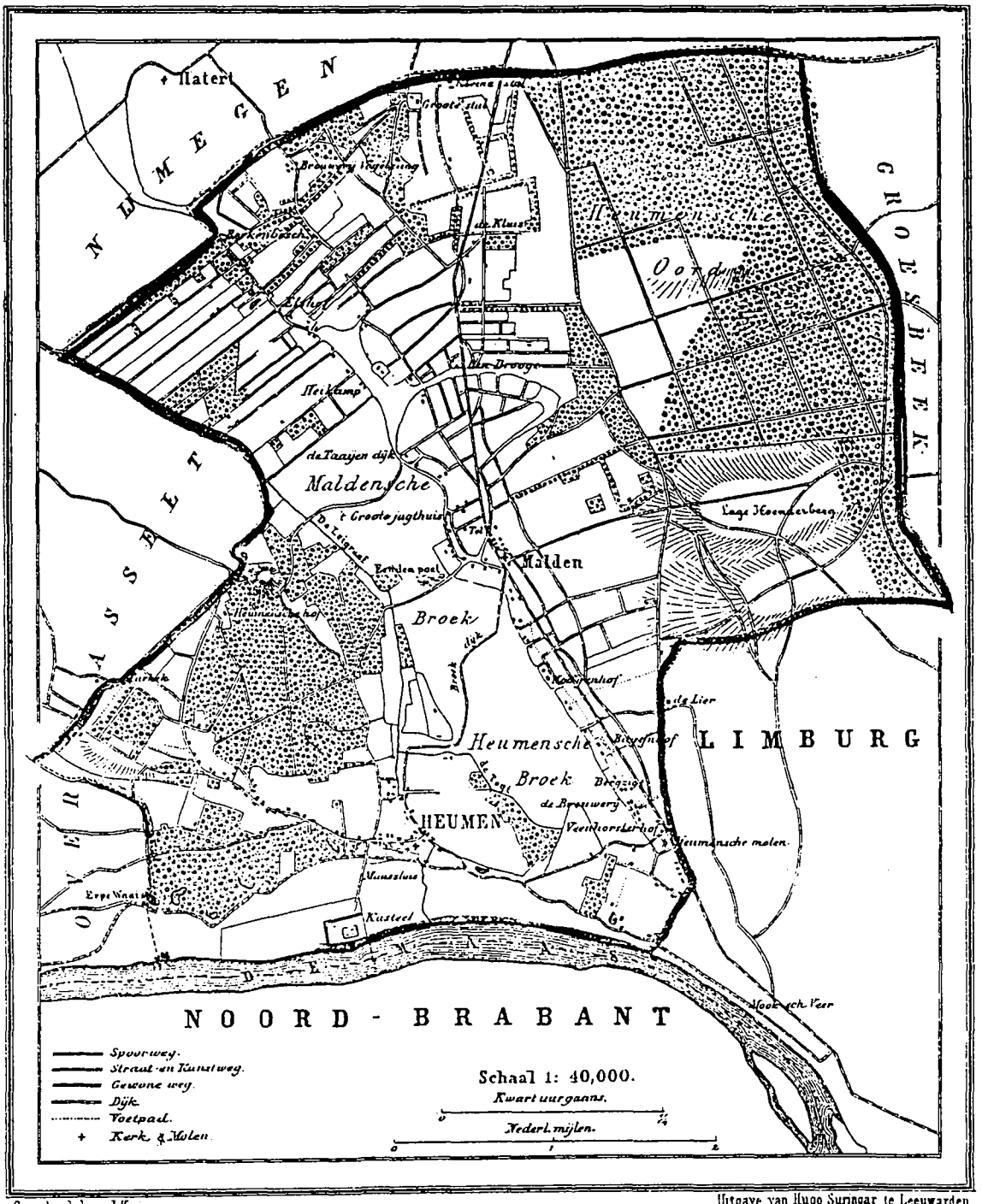

Geteekend door J. Kuyper

Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden

2134 Bunders 1355 Inwoners.

2. BODEMGESTELDHEID EN GRONDGEBRUIK

Zo'n 200.000 jaar geleden hebben de Rijn en de Maas door de Gelderse Vallei - een bekken ten noordwesten van de Over-Betuwe - gestroomd. Gedurende de Saale-ijstijd hebben de grote rivieren hun stroombedding in westelijke richting verplaatst, omdat het landijs de weg naar het noorden onmogelijk had gemaakt. Pas na het afsmelten van de ijsmassa's (zo'n 120.000 jaar geleden) heeft de Rijn zijn noordwaartse afstroming kunnen hervatten. Ofschoon de landijsmassa's gedurende de Weichselijstijd Nederland niet hebben bereikt, is de Rijn opnieuw in westelijke richting gaan afstromen. In het arctische klimaat waren de rivierbeddingen drooggevallen en werd het laagterras gevormd. Aan het eind van het Weichselien (ca. 12.000 jaar geleden) heerste wederom een koud klimaat. Uit het Maasdal waaiden grote hoeveelheden zand oostwaarts over het in het Saalien gevormde laagterras. Op dit terras vormden zich duinen. Deze duinzanden zijn niet door de later gevormde jonge rivierafzettingen bedekt geraakt. Na de koude periodes voerden de Maas en Rijn grote hoeveelheden sediment aan, die als oeverwallen en stroomruggen langs de huidige oevers worden aangetroffen. Als gevolg van doorbraken die regelmatig plaatsvonden, vormden zich overslaggronden. Achter de stroomruggen vormden zich de komgronden. In de gemeente Heumen worden langs de noordelijke oever van de Maas uiterwaarden, oeverwallen, stroomruggronden en komgronden (drooggevallen Maasbedding) aangetroffen. Meer naar het noorden bevindt zich een rivierduingordel en in het noordoosten achter deze gordel het voormalige rivierterras van de Maas. Tussen het rivierterras en de stuwwal heeft ophoping van door de wind opgestoven lemige dekzanden plaatsgevonden, waardoor een zwak glooiend reliëf is ontstaan dat overgaat in de stuwwal van Nijmegen. Langs de Maas bevinden zich uiterwaarden (zie afbeelding 2).

Het grondgebruik in de periode 1850-1940 heeft betrekking op de oeverwallen en de stroomruggronden, de komgronden, de rivierduingordel, de rivierterrasgronden, de dekzandgronden en de stuwwal. De oeverwallen, stroomruggronden en de dekzandgronden zijn geschikt voor akkerbouw. De voornaamste produkten waren rogge, haver, boekweit en aardappelen. De komgronden waren deels grasland, deels broekland. Als broekland zijn de komgronden en delen van het rivierterras van belang geweest als leverancier van hout. De uiterwaarden waren van belang als grasland. De rivierduingordel was bedekt met bossen, heide en vennen. Een van de oude Rijngeulen die nog zichtbaar is in het laagterras is gebruikt als bedding voor het Maas-Waal-Kanaal. De aanwezigheid van beken, die vanaf de stuwwal richting rivierterras liepen, heeft in verband met het gering verval niet geleid tot de vestiging van (papier-)molens. De schraalheid van de graslanden en de beperkte mogelijkheden voor akkerbouwprodukten (qua oppervlak en bodemvruchtbaarheid) heeft de ontwikkeling in de landbouw en de welvaart in de gemeente Heumen tot in de 20e eeuw beperkt.

De afwatering van het gebied vindt plaats op de Maas en het in 1928 gegraven Maas-Waal-Kanaal. Vóór die tijd stagneerde de afwatering van de broeklanden tussen de hoger gelegen stuwwal, het rivierterras en de rivierduingordel. Zo goed en zo kwaad als het ging zorgden de Togt en de Leigraaf voor de afwatering op de Maas.

Afbeelding 2
Geomorfologische kaart gemeente Heumen

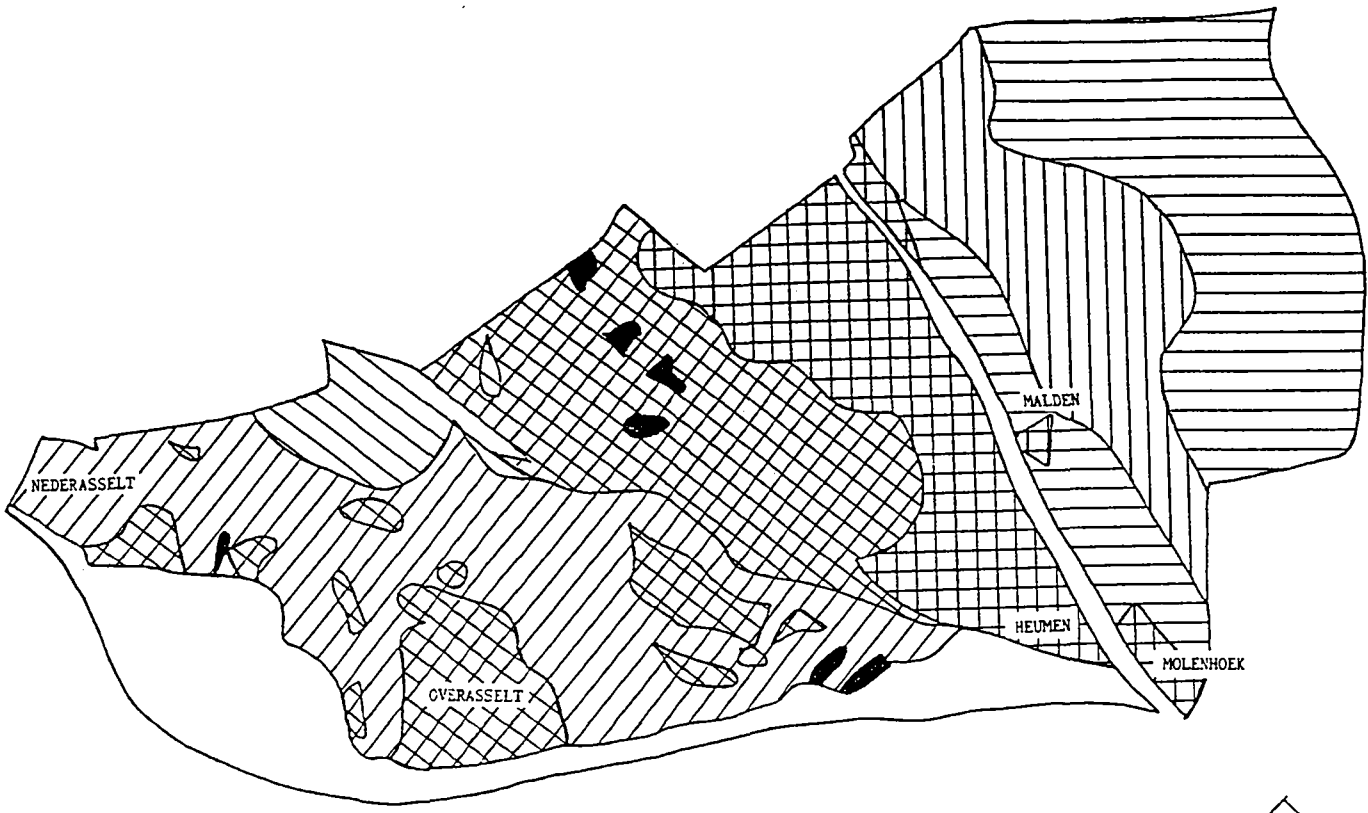

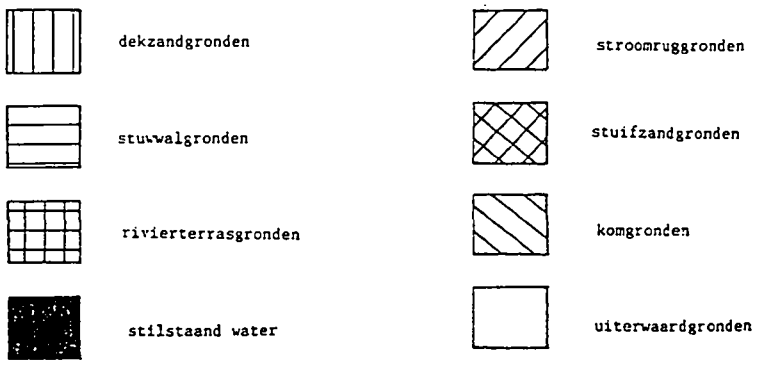

1 km

Op de stroomrug zijn de gras- en bouwlandkavels overwegend blokvormig van patroon en met heggen omgeven, hetgeen kenmerkend is voor kampachtige ontginningen. De verkaveling op de dekzandgronden is langgerekt in de richting van de stuwwal. De verkaveling van de broekgebieden is eveneens overwegend strookvormig, hetgeen duidt op de slagsgewijze ontginning van een vlak gelegen drassig gebied. De verkaveling van kleine ontginningen op de minst ongunstige delen van het rivierduin is onregelmatig.

De oudste bewoningsconcentraties in het rivierengebied bevinden zich doorgaans op stroomruggen. Voor de gemeente Heumen geldt dit slechts ten dele. Nederasselt en Overasselt worden weliswaar omgeven door een stroomrug, maar zijn gebouwd op stuifzandgronden op deze stroomrug. De oostgrens van de bewoningsconcentraties van zowel Nederasselt als Overasselt wordt gevormd door een diepe geul. Een dergelijke oostgrens van de oudste bewoningsconcentratie valt ook op bij Heumen. Deze nederzetting is gebouwd op de grens tussen stroomrug en rivierduin enerzijds, en rivierterras anderzijds.
Molenhoek bevindt zich op de overgang tussen rivierterras en stuwwal. Ook Malden ligt in de overgangszone tussen rivierterras en stuwwal.

3. INFRASTRUCTUUR

Aangezien de terreinen met een van elkaar afwijkende bodem- en hoogtegesteldheid naast elkaar liggen en elkaar nauwelijks doorkruisen, volgt de wegenstructuur de grenzen tussen deze terreinen, die zich vanaf Heumen/Molenhoek vingervormig uitstrekt.
Het betreft de Maasbandijk tussen uiterwaarden en stroomrug, de Broekstraat/Schoonenburgseweg/Valkstraat/Overasseltseweg op de stroomrug, de Hessenbergseweg (die uit de Romeinse tijd dateert) en in het verlengde daarvan de Loksheuvelseweg en Vosseneindseweg, die deels over de rivierduingordel, deels over de stroomrug loopt, de Hatertseweg en in het verlengde daarvan de Hoogenhofseweg tussen rivierterras en dekzandrug, de Bosweg tussen dekzandrug en stuwwal en de Biesseltse Baan op de grens met de gemeente Groesbeek en de rijksweg van Nijmegen naar Venlo, deels gelegen op stuifzandruggen, deels op stuwwalgronden. Laatstgenoemde weg volgt het tracé van de oude Romeinse Heerbaan naar Maastricht.
In de loop van de 19e eeuw heeft de bewoning zich aan de Rijksweg gevestigd, waarmee de Hatertseweg en de Hoogenhofseweg van secundair belang zijn geworden.
Ten oosten van de rivierduingordel lopen de hoofdstructuren in noordwestelijke richting. Loodrecht hierop zijn de andere wegen aangelegd. Zowel naar de stuwwal als naar het rivierterras vertoont het wegennet een geometrisch patroon; op de dekzandrug en de noordelijker gelegen heidegronden vertonen de wegen meer kromming, ingegeven door de lokale hoogteverschillen en de daarmee samenhangende verkaveling. In het rivierterras zijn de Broekdijk (thans Boterdijk) en de Taaiendijk aangelegd. Het gaat hier om met klei opgehoogde wegen die door het drassige broekgebied tussen Heumen en Malden voeren. In hun grillige verloop zijn de hoogten tussen de oude riviergeulen waarneembaar, voor zover beide wegen door dijkaanleg langs het Maas-Waal-Kanaal en brugaanleg niet verdwenen zijn. Op het rivierduin vertonen de wegen een grillig patroon, dat zich voortzet op de stroomrug.

Afbeelding 3
Belangrijkste wegen gemeente Heumen omstreeks 1940

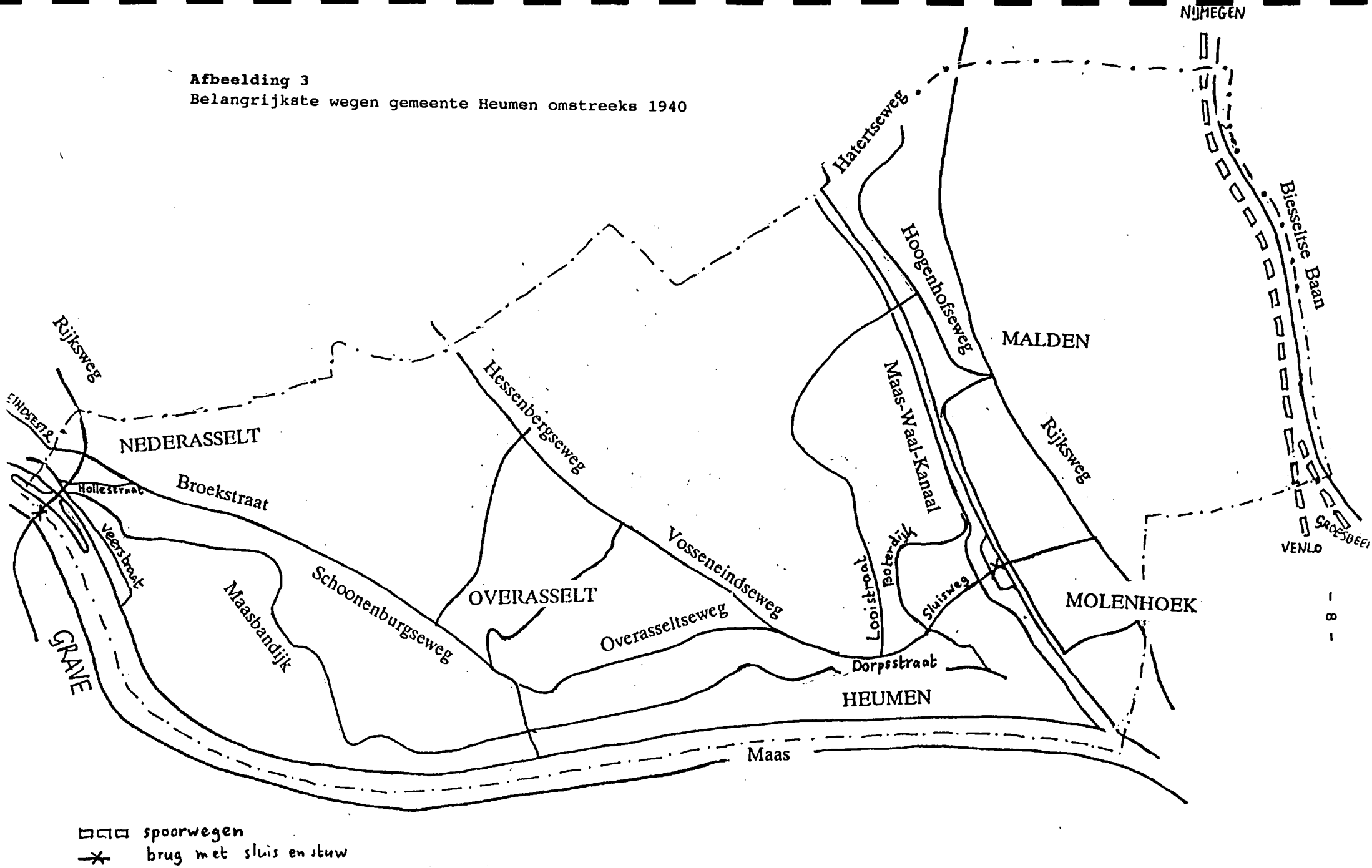

Van de rivierduingordel loopt een aantal dwarswegen naar de stroomrug, waarvan de Sint Walrickweg/Kasteelsestraat en Donderbergweg de belangrijkste zijn.
Kort na 1880 werd de spoorlijn Nijmegen-Venlo aangelegd. In 1865 werd de spoorlijn Nijmegen-Kleef aangelegd die bij Molenhoek nog net over het grondgebied van Heumen loopt. In 1913 werd de stoomtramlijn Nijmegen-Venlo geopend. In de loop van de jaren '20 werd de gemeente Heumen opgenomen in het autobusdienstnet van de N.V. Maas-Buurtspoorweg die ook de tramlijn exploiteerde.

De belangrijkste waterweg is de Maas. In de Late Middeleeuwen werd met de aanleg van zomerkaden langs de Maas een begin gemaakt. In 1928 werd het Maas-Waal-Kanaal aangelegd ten behoeve van een betere verbinding over het water van de Limburgse mijnstreek met de Rijn/Waal en het westen van het land. Ongeveer gelijktijdig werd toen nabij Heumen een sluis/brugcomplex aangelegd. Waar de autoweg Nijmegen/Grave de Maas kruist, werd eind jaren '20 van deze eeuw een verkeersbrug annex sluis en stuw gebouwd. Langs de Maas bestonden diverse voetveren en een gierpontverbinding (Nederasselt-Grave), die inmiddels alle zijn verdwenen.
In de loop van de jaren '20 van deze eeuw vond aansluiting plaats op het provinciale electriciteitsnet van de P.G.E.M.

4. NEDERZETTINGSSTRUCTUUR

4.1. Algemeen

Overasselt, Heumen en Malden zijn in de Karolingische tijd ontstaan. Hieraan herinnert nog de ruïne van de St. Walrickkapel.
Met de ontginning van het drassige rivierterras werd vermoedelijk rond het jaar 1000 een begin gemaakt. Uit deze tijd dateren ook de opgehoogde wegen tussen Malden en Heumen, waaronder de Boterdijk. Rond 1200 zette het ontginningsproces zich voort. Heumen en Overasselt breidden zich in noordwestelijke richting uit. Nederasselt kon vanaf toen als aparte bewoningsconcentratie aangemerkt worden. Uit de Late Middeleeuwen dateert Molenhoek. In deze periode is met de aanleg van zomerkaden langs de Maas gestart. Herhaaldelijk werd de dijk verlegd, zodat onder meer het kasteel van Heumen en het rond 1699 tegenover Grave aangelegde Fort Coehoorn buitendijks kwamen te liggen.
Na de confiscatie van de kerkelijke goederen, incl. landgoederen van de kloosters, werd de rol van de kloosters overgenomen door landjonkers. In de loop van de 17e eeuw voltrok zich deze ontwikkeling. De landjonkers werden de nieuwe grondeigenaren.
De gemeente Heumen is een agrarisch georiënteerde gemeente gebleven. Bierbrouwerij "Bergzigt" ontwikkelde zich tot een vermaarde brouwerij in Nijmegen en omgeving.

4.2. Functionele ontwikkelingen

Periode 1800-1850
Het in landbouwkundig opzicht arme gebied had in het begin van de 19e eeuw weinig werkgelegenheid buiten de landbouw. Het grootgrondbezit voegde geen nieuwe impuls toe aan het economisch leven in de gemeente Heumen. Slechts de brouwerij nabij Molenhoek - die kon profiteren van helder water - ontwikkelde zich in de eerste helft van de 19e eeuw tot een brouwerij met een regionale functie. De kleine steenbakkerij in de Heumense uiterwaarden brachten enige variatie in de werkgelegenheid buiten de landbouw. De ambachten richtten zich op lokale behoeften en de vervaardiging van klompen en zeven.

Periode 1850-1900
De economische situatie veranderde in de 2e helft van de 19e eeuw nauwelijks. De brouwerij bij Molenhoek wist zich te handhaven. Af en toe werden nieuwe bedrijven opgericht, die spoedig daarna waren verdwenen. Dit betrof o.a. een olieslagerij die in 1867 werd opgericht en in 1888 weer was verdwenen. In 1863/1864 werd een steenfabriek in Heumen opgericht. De nabijheid van Grave en Nijmegen en de goedkope import uit Pruisen vormden grote beperkingen voor de groei van de nijverheid in de gemeente Heumen. Pas tegen het eind van de 19e eeuw trad in deze situatie in gunstige zin een geringe verandering op met de heropening van een leerlooierij en de vestiging van een nieuwe sigarendrogerij te Overasselt. De stabiele situatie kan worden geïllustreerd aan de hand van de geringe bevolkingstoename van ca. 30% over de periode 1850-1900, waarbij overigens ongeveer een vijfde deel van de natuurlijke bevolkingsgroei uit de gemeente wegtrok.

Periode 1900-1940
De geringe bevolkingsgroei in de gemeente Heumen (ca. 450 in deze periode; zie afbeelding 4), veroorzaakt door een lage natuurlijke bevolkingsgroei en een hoog vertreksaldo, wordt sterk vertekend door de gemeentelijke herindeling van 1923, waarbij de ca. 1.400 inwoners van de gemeente Balgoy-Keent, onder de bestuurlijke vleugels van de gemeente Overasselt kwamen. Echter, de toevoeging van de gemeente Balgoy-Keent is voor het economisch leven van de gemeente Heumen van geen enkele betekenis geweest.

Weliswaar werden kort na de eeuwwisseling 3 boterfabrieken opgericht, tot aan de Eerste Wereldoorlog was van industrialisatie in de gemeente Heumen geen sprake. In het Maldense en Heumense deel van de gemeente bleven de brouwerij (tot ca. 1920), de zuivelfabriek en de bouwnijverheid de belangrijkste werkgevers buiten de landbouw. De aanleg van het Maas-Waal-Kanaal (1928) verschafte velen werk. Een vergelijkbare ontwikkeling deed zich voor in het Overasseltse gedeelte van de gemeente Heumen, met name door de houtzagerij, de graanmalerij en de zuivelfabriek. De sigarenfabriek is na de Eerste Wereldoorlog verdwenen. In de periode tussen 1926 en 1940 vonden vele werkvernieuwingsprojecten plaats, met name in de bouwsector. De Maaskanalisatie en de afsnijding van de Maasbocht bij Balgoy (1937), de aanleg van de rijksweg Nijmegen-Den Bosch (1929) en de aansluiting daarvan op de Maasbrug bij Grave verschaften velen werk.

Afbeelding 4
Bevolkingsontwikkeling gemeente Heumen 1850-1940
(indexcijfers: 1851, 2.660 inwoners = 100)

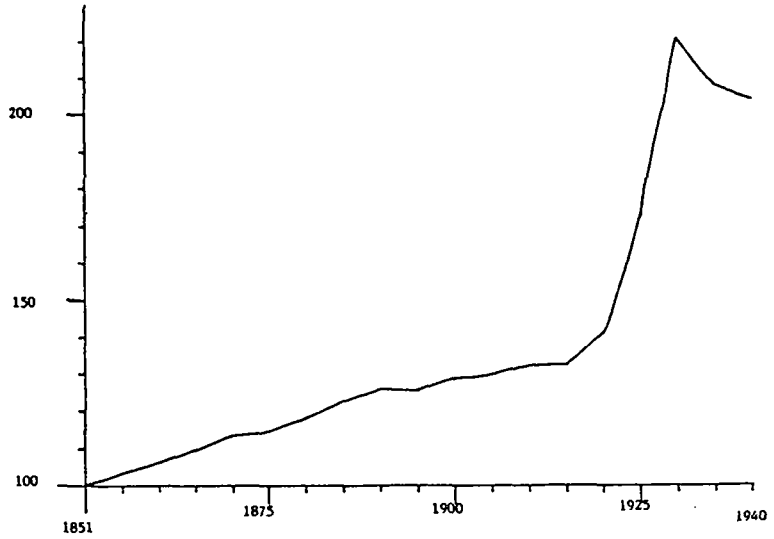

Op de stuwwal werden een schietterrein (Heumensoord) en een zweefvliegveld (Maldens Vlak, 1932) aangelegd.

4.3. Stedebouwkundige structuur

Malden
Malden, dat ligt in de overgangszone tussen stuwwal en rivierterras, bestond vóór 1850 uit een rij hoeven aan de Hatertseweg tussen Mook en Malden. In het midden van de 19e eeuw was lintvormige, verspreide bebouwing vrijwel uitsluitend te vinden tussen de Hatertseweg, Broekkant en Rijksweg, tot aan Molenhoek. Slechts bij de oude kern (Broekkant, Ericastraat) concentreerde de bewoning zich als een krans om de zuidelijke uitloper van het centrale bouwlandcomplex. Van deze es en de oude kern is nog weinig over. Langs de rijksweg naar Nijmegen komt enige verspreide agrarische bebouwing voor.
In de periode 1850-1940 vond verspreide bebouwing plaats langs de rijksweg Nijmegen-Malden-Mook. Daarmee zijn de Hatertseweg en de Hoogenhofseweg van secundair belang geworden.

Heumen
Heumen werd gebouwd op de grens tussen stroomrug en rivierduin enerzijds en rivierterras anderzijds. Aan de oostzijde van de gemeente bevindt zich een diepe geul. De oudste bewoning van vóór 1850 bevond zich langs de Dorpsstraat en de Oude Boterdijk. Hierdoor ontstond aan de oostzijde van het dorp een vorkstructuur. De bebouwing van Heumen was in het midden van de 19e eeuw vrijwel uitsluitend te vinden langs de Maasstraat/Dorpsstraat/Overasseltseweg. Voorts was enige verdichting te constateren aan de Graaf Lodewijkstraat en de Oude Boterdijk tot aan de Verbindingsweg. In Heumen vond verdichting plaats binnen het lint langs de Dorpsstraat. Met de bouw van de kerk in 1952 is in samenhang met de oude kerk een ruimtelijk plein in het lint ontstaan.

Overasselt
De oostgrens van Overasselt - dat gebouwd is op stuifzandgronden omgeven door de stroomrug - wordt gevormd door een diepe geul. Vanuit Heumen wordt via de Valkstraat, die overgaat in de Schoonenburgseweg, Overasselt bereikt. De oudste bewoning vóór 1850 bevond zich op de randen van het rivierduin. Een concentratie van grotere boerderijen bevond zich op het hoogste punt van het duin in het oosten nabij de kerk. In het midden van de 19e eeuw werd vrijwel uitsluitend verspreide bebouwing aangetroffen, met name langs de Valkstraat, de Worsumseweg, nabij Sleeburg, Schoonenburg en de gehuchten Worsum, Ewijk en Tempel (thans in het zuidwestelijk, resp. zuidoostelijk deel van de bebouwde bewoningsconcentraties). Verspreid op de Overasseltse stuifzandheuvel werden nieuwe woningen gebouwd, evenals op de rivierduin bij de Donderberg. In Overasselt werd in deze periode gebouwd langs bestaande wegen rond de zandopduiking. Deze wegen zijn de Kruisbergsestraat, de Oude Kleefsebaan en de Schoonenburgseweg/Hoogstraat.

Nederasselt
De oostgrens van Nederasselt - dat evenals Overasselt gebouwd is op stuifzandgronden omgeven door de stroomrug - wordt gevormd door een diepe geul. Het dorp heeft langs de randen van het duin een open agrarische structuur. Vóór 1850 bepaalde de Broekstraat de structuur van het dorp. In de periode 1850-1940 vond verdichting plaats langs de Broekstraat en Hollestraat. In 1929, met de aanleg van de rijksweg Nijmegen-Den Bosch, werd de Broekstraat in 2 stukken verdeeld. Ten westen van de rijksweg bevond zich de Eindsestraat (voorheen Broekstraat). Ten oosten van deze weg bevond zich toen de Broekstraat en de Hollestraat, met verspreide bebouwing langs de Schoonenburgseweg naar Overasselt.
Een structureel samenhangend gebied lag aan de westzijde van Nederasselt, tussen het Kerklaantje, Klokstraatje en de rijksweg (Nijmegen-Den Bosch). Daarbij kreeg de oude structuur van vóór 1850 *een nadere invulling met de bouw van de R.K. kerk, de begraafplaats* en klooster, gebouwd in de periode rond 1910.

Molenhoek
Molenhoek bevindt zich op de overgang tussen rivierterras en stuwwal. Vóór 1850 was Molenhoek in wezen een buurtschap in het verlengde van het boerderijlint van Malden. Het kenmerkende waren de molen, de molenaarswoning en de bierbrouwerij. In deze situatie is in de periode 1850-1940 weinig verandering opgetreden.

Verspreide bebouwing
Ten westen van Heumen, op de stroomrug en de rivierduingordel, is na de eeuwwisseling veel verspreide bewoning gekomen. Het beheersen van het waterpeil in de Hatertse en Overasseltse Vennen maakte bewoning en ontginning aan de randen van de rivierduin (Valenberg) mogelijk. Op de kleinere stuifzandgronden op de stroomrug bij de Worsumseweg hebben ontginningen plaatsgevonden. De aanleg van het Maas-Waal-Kanaal in 1928 heeft onder meer tot gevolg dat in de gemeente Heumen 2 bruggen zijn gebouwd en dat het kanaalwater op peil gehouden moest worden door sluizen. Het voormalige broekgebied kon toen ontgonnen worden.

Spoedig verschenen aan de Oude Boterdijk en de Broekkant nieuwe woonplaatsen. Ook elders op het laagterras kwamen verspreid nieuwe woonplaatsen voor, waarvan vele op het Worsumse Broek. Eveneens verspreid over de dekzandruggen tussen Nijmegen en Molenhoek werden nieuwe woningen gebouwd nabij en binnen de bestaande concentraties.

4.4. Ontwikkelingen na 1940

Sinds de Tweede Wereldoorlog wonen de meeste inwoners in de forensennederzetting Malden, alwaar het nieuwe gemeentehuis gevestigd is. De oude kernen van Heumen, Overasselt en Nederasselt werden volgebouwd tussen de reeds bestaande bewoningsconcentraties. In 1988 werd de A73 (Nijmegen-Venlo) ten oosten van de rivierduingordel en ten westen van Heumen geopend.

4.5. Karakterisering geïnventariseerde bebouwing

Wonen

In de gemeente Heumen worden uit de periode 1850-1940 enkele gebieden aangetroffen met karakteristieke bebouwing in de categorie wonen.
Langs de Rijksweg in Malden bevindt zich een reeks woonhuizen uit de eerste decennia van deze eeuw, welke men ook hier en daar verspreid elders in de gemeente aantreft. Malden kent ook enkele geïsoleerd gelegen villa's: Elshof in neoclassicistische stijl met gewijzigde bijgebouwen. Grootstal en Klein Heumen (later klooster), dateren beide uit het begin van de 20e eeuw.

Werken

De karakteristieke bebouwing van Heumen in de categorie werken bestaat voornamelijk uit boerderijen. Deze boerderijen zijn van het hallehuistype met langs-, resp. dwarsdeel. Veel van deze boerderijen hebben een mansardekap. Als afgeleide vorm van de hallehuisboerderij komt de T-boerderij met langsdeel voor. De boerderijen zijn op een enkele uitzondering na niet geornamenteerd. Het bierbrouwerijcomplex Bergzigt te Heumen bestaat uit een villa, waaraan de fabriek gekoppeld is en schuren. Overasselt kent nog een kleine maalderij, een stoomzuivelfabriek en een CAV-handelsgebouw.

Infrastructuur

Over het Maas-Waal-Kanaal te Heumen ligt een hefbrug, die samen met het bedieningshuisje, pompgemaal en driedubbel woonhuis uit de jaren '30 voor het dienstpersoneel een ensemble vormt. Een ander complex betreft de autobrug Overasselt-Grave over de Maas, waaraan een stuw van 60 schuiven gekoppeld is. Een sluis en enkele woonhuizen voor het personeel maken deel uit van het complex.

Maatschappelijke voorzieningen

In Heumen bevindt zich een driebeukige basilicale kerk en pastorie met invloeden van de Delftse School uit 1952. Tevens treffen we er 3 begraafplaatsen en de N.H. pastorie aan. In Overasselt bevindt zich het aaneengesloten R.K. complex van klooster met school, de driebeukige basilicale kerk in neogotische stijl, de begraafplaats en pastorie.
Tegenover het gemeentehuis van Malden is een school gelegen. Beide gebouwen zijn rond 1900 te dateren.

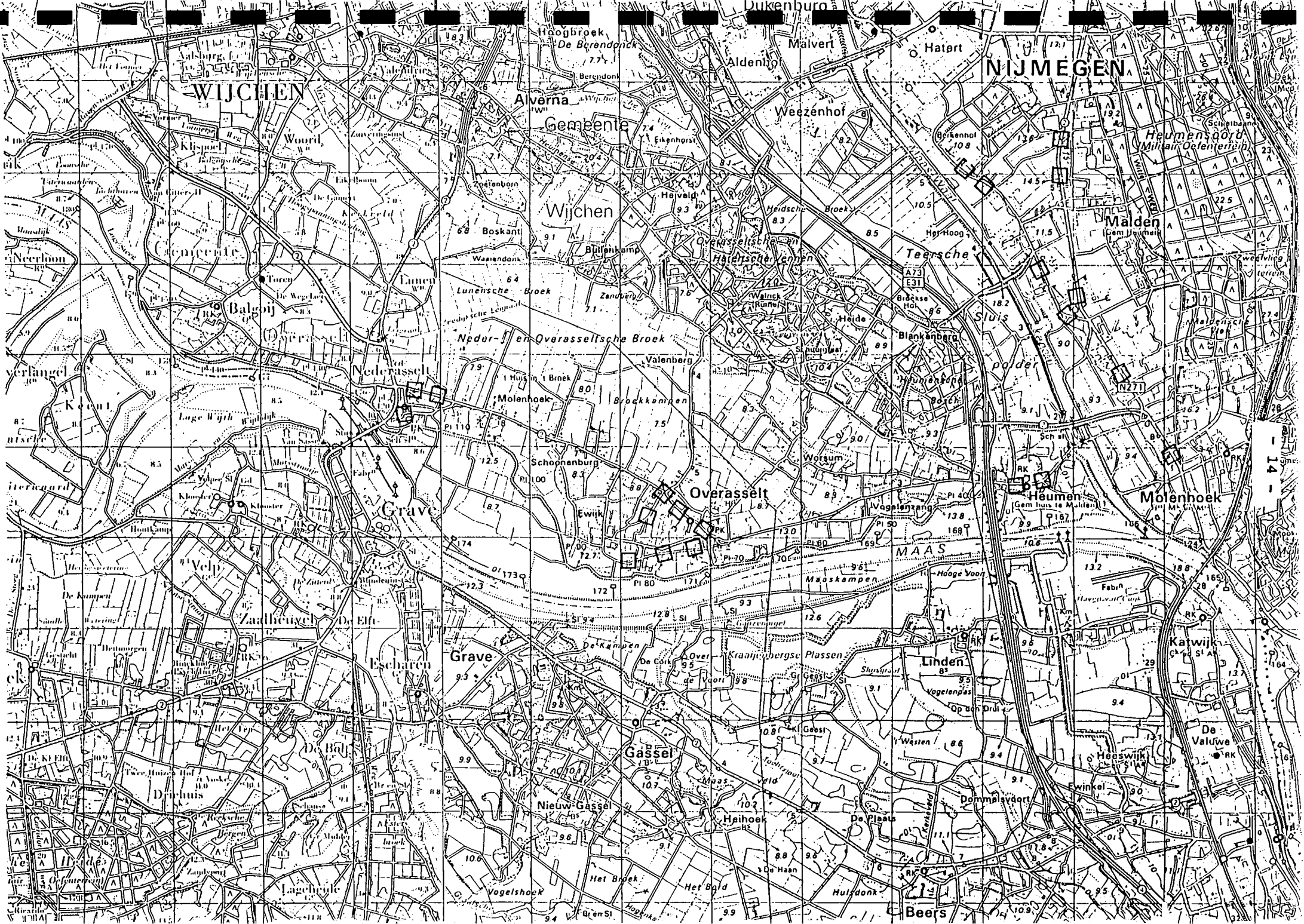
WIJCHEN
NIJMEGEN
Dukenburg
Hoogbroek
De Berendonck
Malvert
Hatert
Aldenhof
Alverna
Gemeente
Weezenhof
Berkennol
Heumensoord
(Militair Oefenterrein)
Klispel
Wooril
Zoetenborn
Hejveld
Wijchen
Heidsche Broek
Boskant
Bijlenkamp
Overasselsche Heiensche Lennen
Teersche
Malden
Het Hoog
Neerloon
Toren
Lunen
Lunensche Broek
Waalrick Runne
Brackse Hof
Heide
Blankenberg
Sluis
Balgoij
Neder- en Overasselsche Broek
Valenberg
Nederasselt
Molenhoek
Heumensche Broek
Broekkampen
Schoonenburg
Worsum
Overasselt
Heumen
(Gem. huis te Malden)
Molenhoek
Grave
Ewijk
Vogelenzang
MAAS
Maaskampen
Hooge Voort
Velp
Zaalheuvel
De Elft
De Kampen
Kraaijenbergse Plassen
Katwijk
Escharen
Grave
De Cork
Over de Voort
Linden
Vogelenpas
Op den Drul
Gassel
De Ploeg
Heeswijk
De Valuwe
Ewinkel
Dommelsvoort
Nieuw-Gassel
Heihoek
De Plaats
Dreihuis
Lagehoede
Vogelshoek
Het Broek
Het Bold
Hulsdonk
Beers
- 14 -

4.6. Typologie uitbreidingen gemeente Heumen 1850-1940

Toelichting bij kaart 1

Type aanduiding **Type-omschrijving** **Bijzondere gebieden**

Andere aanduidingen

- Lineaire ontwikkelingen

□ □ - functie: gemengd of wonen
- niet-planmatige en planmatige ontwikkelingen

4.7. Bijzondere gebieden

De term bijzonder gebied wordt gehanteerd voor gebieden die zijn gebouwd of aangelegd in de periode 1850-1940. Bij de beoordeling is de criterialijst (zie blad 16) gehanteerd volgens de zgn. "MIP-handleiding". Hierbij zijn grotere samenhangende (stede-)bouwkundige structuren bekeken. Bij de bouwkundige inventarisatie zijn samenhangende bouwkundige complexen aangegeven.
Dat in de gemeente geen of weinig bijzondere gebieden voorkomen, zegt niets over de schoonheid of opbouw van de gemeente.

In de gemeente Heumen worden geen bijzondere gebieden uit de periode 1850-1940 aangetroffen.

CRITERIA VOOR DE AANDUIDING BIJZONDERE GEBIEDEN

I. Intrinsieke stedebouwkundige kwaliteit, zoals:
   1. kwaliteit van het ruimtelijk concept;
   2. betekenis vanwege de verkaveling/inrichting/voorzieningen;
   3. betekenis vanwege architectonische/architectuurhistorische kwaliteit;
   4. betekenis vanwege specifieke vorm voor specifieke functionele ontwikkelingen (b.v. havengebied, city-ontwikkeling, sportpark)

II. Bijzondere historische betekenis, zoals:
   1. structuur, bestemming of verschijningsvorm, verbonden met en duidelijk uitdrukking gevend aan een specifieke politieke, culturele, geestelijke, sociale, economische of algemeen historische ontwikkeling;
   2. betekenis voor de geschiedenis van de ruimtelijke ordening en voor de ontwikkeling van het stedebouwkundig denken;
   3. betekenis vanwege de innovatieve waarde of pioniersfunctie (type, motief, datering)

III. Stedebouwkundige betekenis in ruimere omgeving, zoals:
   1. betekenis als onderdeel van een groter geheel
   2. betekenis vanwege ruimtelijke relaties met de omgeving;
   3. betekenis vanwege markering van het stadsbeeld, als ruimtelijke of functionele dominant in een groter geheel of als representant van een groter geheel

IV. Gaafheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)

V. Zeldzaamheid (van de in I t/m III genoemde kwaliteiten)

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN/BIBLIOTHEKEN/KAARTMATERIAAL EN LITERATUUR

Archieven en bibliotheken

* Rijks Archief in Gelderland
* Gemeente Heumen
* Katholieke Universiteit Nijmegen, faculteitsbibliotheek Beleidswetenschappen
* Stichting Arnhemse Openbare en Gelderse Wetenschappelijke Bibliotheek
* Bibliotheken Provincie Gelderland

Afbeelding

*	Afbeelding 1	Gemeente Overasselt omstreeks 1867
*	Afbeelding 1a	Gemeente Heumen omstreeks 1867
*	Afbeelding 2	Geomorfologische kaart gemeente Heumen
*	Afbeelding 3	Gemeente Heumen, belangrijkste wegen omstreeks 1940
*	Afbeelding 4	Bevolkingsontwikkeling gemeente Heumen 1850-1940
*	Kaart 1	Typologie uitbreidingen gemeente Heumen 1850-1940

Geraadpleegd kaartmateriaal

* Topografische kaart 1/25.000, 1/50.000, diverse jaargangen
* Rivierkaart 1/10.000, circa 1915
* Topografische en Militaire Kaart 1/25.000, 1850-1864
* Kaartenboek van Gelderland 1843
* J. Kuyper, Gemeenteatlas van Gelderland, 1868, Leeuwarden 1970

Literatuur

* Bauer, M., Boer, P. den, Kerkhof, M., *Natuur en landschap in de gemeente Heumen*, Nijmegen, 1983

* Gedeputeerde Staten van Gelderland, *Samenvoeging van de gemeenten Heumen en Overasselt*, Arnhem, 1976

* Gemeente Heumen, *Beschrijving van de gemeente Heumen en van de dorpen Heumen en Malden*, 1966

* Kuypers, W., Zuylen, A. van, Broens, G., *Geschiedenis van de Maasdorpen Overasselt, Nederasselt, Balgoy-Keent*, Overasselt, 1978

* Schulte, A.G., *Het Rijk van Nijmegen, westelijk gedeelte*, Den Haag, 1983

Oosterbeek, 1991

Stichting MIP-Gelderland
Oranjeweg 60
6861 BL OOSTERBEEK
tel. 085 - 336 326